

BİR TAKTİK VE PROPAGANDA DEHASI OLARAK MUÂVİYE B. EBÛ SÜFYÂN VE HZ. OSMAN'IN KATİLLERİNİN SORGULANMASI MESELESİ*

Hasan YAŞAROĞLU**

ÖZET

H. Osman (23-35/644-656)'ın şehit edilmesinin ardından onu öldürenlerin sorgulanıp gerekli cezaya çarptırılmaları hususu H. Ali ile Muâviye arasında derin tartışmalara sebep olmuştur. H. Osman dönemi Şam Valisi Muâviye b. Ebû Süfyân, maktûl halifenin velisi sıfatıyla konuyu sürekli gündemde tutarak, H. Osman'dan sonra halife olan H. Ali aleyhinde yoğun bir propaganda faaliyeti yürütmüş, yeni halifeyi siyaseten yıpratmaya çalışmıştır. H. Ali'nin hilafetinin ilk günlerinde yaşanan bu tartışmalar, nihayet Muâviye ile halife H. Ali'yi, Sıffin mevkiinde karşı karşıya getirmiştir. Ancak yaklaşık üç-dört ay devam eden ve "leyletü'l-herîr/hararetli gece yahut hırıltı gecesi" sahneleri ile tarihe geçen bu savaştan ortaya bir sonuç çıkmamıştır. İhtilafın çözümü hakemlere havale edilmiş, hakemlerin ilk toplantılarında H. Osman'ın haksız yere öldürülmüş olduğu kararına varmalarıyla da Muâviye, H. Ali karşısında avantajlı duruma geçmiştir. Savaş meydanında elde edemediğini masa başında elde eden Muâviye, takip eden süreçte, devlete hakim olma yönündeki taktiksel hamlelerini sürdürerek, sonunda amacına ulaşmıştır. Muâviye bu süreçte propaganda silahını etkili bir yöntem olarak kullanmıştır.

Devlete hakim olan Muâviye'nin, H. Osman'ın katilleri konusunda her hangi bir takibat yapıp yapmadığı hususu, tabii olarak merak konusudur. O dönemde bu mesele çeşitli vesilelerle gündeme gelmiş, Muâviye ile H. Ali'nin oğlu ve halefi H. Hasan'ın hilafetin devri konusunda yapmış oldukları anlaşmada biraz kapalı da olsa mezkur soruna bir atıf yapılmıştır. Ancak bu mesele hiçbir zaman beklendiği şekilde ele alınmamıştır. Muâviye, katillerin sorgulanması konusunda herhangi bir adım atmamış, bir zamanlar ayyuka çıkmış olan mesele de geçen zaman içinde adeta unutulmaya yüz tutmuştur. Sanki taraflar arasında lisan-ı hâl ile "Sen bana itaat et ben de sana dokunmayayım." şeklinde bir anlaşma yapılmıştır. Halbuki bu mesele, başlangıçta, oldukça fazla gündemde tutulmuş, Muâviye, çok hayati bir konu olarak ısrarla bunun üzerinde durmuş, propagandasını yapmıştır. Muâviye, Emevi devletini bir manada bu iddia üzerine kurmuştur. Siyasi iktidarı ele geçirince de bu konuyu yok saymıştır.

Anahtar Kelimeler: Muâviye b. Ebû Süfyân, Taktik, Propaganda, İktidar Gücü.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Gümüşhane Üniv. İlahiyat Fak. , İslam Mezhepleri ABD, El-mek: hasan_6929@hotmail.com

MUAWIYA B. ABU SUFYAN AS A GENIOUS OF TACTIC AND PROPAGANDA AND INVESTIGATING MATTER OF UTHMAN'S KILLERS

ABSTRACT

After the murder of Uthman questioning his killers and punished had caused deep controversy. Because the governor of Syria, Muawiya b. Abi Sufyan, his capacity as guardian of the deceased caliph he held constant topic on the agenda, after Uthman sitting in the office of Caliphate Ali against the made intensive propaganda, tried to wear. Concerned about the death occurred in long discussions. Ali's caliphate, which lasted throughout the discussions referees 'Osman was killed unjustly' detection and resolution. Noted an improvement in favor of Muawiyah. Muawiyah also with the contribution of this development was dominated by the state. In this case, as relevant to the subject expected to take a step. But not such a thing. Entered into a profound silence.

Muawiyah made propaganda in this regard hence on this topic we wonder how he has taken a stance. Arbitrators' decisions are taken, was a victory for Muawiyah. After reaching the purpose of built on top of all the policy 'Uthman killers' What did he do? Why he was never questioned this issue. Once the issue is constantly on the agenda, forgotten, It was pushed under the pad. Source books and researchs did almost no inquiry on the subject. However, Muawiyah on this issue insisted that an abnormal manner, seized the caliphate would follow it, the state had set up on this claim.

Key Words: Muawiyah, Tactic, Propaganda, Ruling Power.

GİRİŞ

Muâviye b. Ebû Süfyân, Mekke'nin en güçlü iki kabilesinden biri olan Benî Ümeyye'ye mensuptur. Diğer güçlü kabile ise Hz. Peygamberin mensup olduğu Benî Hâşim'dir. Bedir savaşında Kureyş Kabilesi'nin önde gelenleri ortadan kaldırılınca Muâviye'nin babası Ebû Süfyân, Mekke'nin reisi olmuştur. Ebû Süfyân, Mekke fethedilinceye kadar İslam'a karşı direnmiş, ancak Mekke fethedilince Müslüman olmuştur. Kendisi ile beraber oğulları ve karısı Hind de Müslümanlığı kabul etmişlerdir. Mekke'nin fethinden hemen sonra başlayan Huneyn Seferi ve bu sefer sırasında elde edilen yüksek miktardaki ganimetlerden, Ebû Süfyân ve ailesine, Hz. Peygamber büyük miktarda ihsanlarda bulunmuştur. Bu bakımdan Ebû Süfyân ve ailesi hem müellefe-i kulûb'dan hem de tûlekâdan¹ sayılmışlardır.

Kaynaklar, Müslüman olduktan sonra kısmen geri planda kalmış olan Ebû Süfyân ve akrabalarının Hz. Ömer'in halife olmasıyla yavaş yavaş ön plana çıkmaya başladıklarını kaydederek. Örneğin, Sâsânilere, ardından Rumlara karşı cihat ilan eden halife, Ebû Süfyân'ın oğlu Yezid'i Suriye'nin fethi ile görevlendirmiştir. Bu seferler sırasında Muâviye de ağabeyinin

¹Mekke'nin fethedildiği gün, Hz. Peygamber tarafından affedilen kimselere tûlekâ denilmiştir. İbn Asakir'deki bir kayda göre Muâviye daha önce Müslüman olmuş ve babasından korktuğu için bunu gizlemiştir. İbn Asâkir, Ebû'l-Kasım Ali b. el-Hasen, *Târîhu medîneti Dımaşk*, Beyrut 1979, c. LIX, s. 55.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

maiyyetinde yardımcı komutan görevini deruhte etmiştir. Kısa zaman sonra, Suriye bölgesini etkisi altına alan taun hastalığı ağabey Yezid'in ölümüne sebep olmuş, bu yüzden Muâviye ani bir şekilde onun yerine komutan tayin edilmiştir. Muâviye'nin, komutan tayin edildikten sonra, Suriye bölgesinde başarılı fetihler gerçekleştirmesi, ardından Halife Ömer tarafından Şam valisi olarak atanması, daha sonraki dönemde ise, Hz. Osman'ın hilafet makamına gelmesi ile tüm Suriye eyaletinin yönetimini elde etmesi, onun siyasi kariyerinin sürekli yükseldiğini göstermesi bakımından dikkate değerdir.² Nitekim Muâviye, gittikçe artan bu siyasi kariyer ivmesini devam ettirerek sonunda devletin en yüksek makamı olan hilafeti ele geçirmeyi başarmıştır.

Muâviye, üçüncü halife Hz. Osman zamanında son derece büyük bir güce malik olmuş, Suriye'yi neredeyse müstakil bir eyalet olarak yönetmeye başlamıştır. Muâviye, merkezin verdiği bu tam salâhiyetli durumla da yetinmemiş, bölgenin en güçlü kabilelerinden biri olan Beni Kelb'den bir kadınla evlenerek gücüne güç katmıştır. Ayrıca kendine bağlı özel bir ordu da kurmuş olan Muâviye, halka karşı munis ve cömert davranarak halk nazarında da itibar kazanmıştır. Böylece, hem silaha hem de halka dayanan çift taraflı bir güce malik olarak geleceğe dönük emin adımlarla yürümeye başlamıştır.³

1. İktidara Ulaşmada Etkili Bir Yöntem: Propaganda

Hz. Osman'ın halifeliğinin ikinci yarısında bir takım iç karışıklıkların zuhur ettiği bilinmektedir. Ortaya çıkan bu karışıklıkların giderek tırmanması sebebiyle hicretin 34. yılının (m. 654-655) hac mevsiminde halife Osman, valileri ile bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantının amacı mevcut kargaşa ve kaosu önüne geçmektir. Görüşmeler neticesinde Muâviye, halifeyi Şam'a götürmek yahut kendisini korumak üzere Medine'ye bir ordu göndermek şeklinde iki teklif sunmuş, ancak halife can güvenliğine yönelik bir tehlikenin söz konusu olduğunu düşünmediğinden bu iki teklifi de reddetmiştir.⁴

Hz. Osman döneminde ortaya konan bazı uygulamalar, ciddi bir şekilde eleştiri konusu olmuştur. Gerek Medine'de gerekse Medine dışında yaşayan, bazı sahabiler dâhil olmak üzere bir çok kimse bu eleştirilere hak vermişlerdir. Hatta Hz. Osman dahî eleştirilerin haklı olduğunu kabul etmiş ve yapılan yanlışlıkların düzeltilmeye söz vererek eyaletlerinden kalkıp Medine'ye kadar gelen muhalifleri geri göndermiştir. İşlerin düzelmemesi sebebiyle⁵ tekrar gelip Medine'yi kuşatan asilerin bizzat halifenin canına kast ederek onu ortadan kaldırmaları, durumu birden bire tersine çevirmiştir. Aycan, Hz. Osman'ın şehit edilmesinin dengeleri alt üst ettiğini, o ana kadar haklı gözükten muhaliflerin haksız konuma düştüklerini tespit etmiştir.⁶

Hz. Osman'ın hilafeti müddetince halife ile birlikte onun en büyük destekçisi ve en güçlü valisi Muâviye de eleştiri oklarına hedef olmuştur. Hz. Osman'ın katli, bu bakımdan, Muâviye'yi de haklı konuma yükseltmiş, buna karşılık muhalifleri haksız duruma düşürmüştür. Dahası takip eden süreçte muhalifler birbirleri ile çetin bir mücadeleye tutuşmuşlar, sağlığında Hz. Osman'a karşı en sert muhalefeti yürüten Hz. Peygamberin eşi Hz. Aişe, sahâbenin ileri gelenlerinden Talha b. Ubeydullah ve Zübeyir b. Avvam bir grup teşekkül ettirerek, yeni Halife Hz. Ali'ye karşı bayrak açmışlardır. Sonradan Cemel Ashab'ı olarak anılacak olan bu üçlünün çıkışı Müslümanları ilk iç

²Daha geniş bilgi için bk: İrfan Aycan, "Saltanata Giden Yolda Muâviye b. Ebû Süfyan," **İslami Araştırmalar**, c. IV, sayı. 2, Nisan 1990.

³İrfan Aycan, "Muaviye b. Ebû Süfyan", **DİA**, c. XXX, s. 332-334.

⁴İbni Şebbe, Ebû Zeyd Ömer el-Basrî, **Tarîhu'l-Medine**, thk: Mahmud Şeltut, Cidde 1399, c. III, s. 1094.

⁵Ünal Kılıç, "Hz. Ali'nin Vali Politikası ve Valileri," **Hazret-i Ali -Sempozyum Bildirileri-**, 24-25 Ekim 2007, 2009, s. 317-335.

⁶İrfan Aycan, **agm, İslami Araştırmalar**, c. IV, sayı. 2, Nisan 1990, s. 130-145.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

çatışmaya, Cemel savaşına kadar götürmüştür.⁷ Bu bakımdan, Hz. Osman döneminde başlayan ve onun ölümü ile zirveye çıkan kaos ve kargaşayı dizginlemek mümkün olmamıştır.

Muâviye, Cemel olayına karışmamıştır. Hz. Osman'ı kurtarmak için Şam'dan hareketle Medine'ye gelen ordunun gecikmesi, içlerinde Emevi ailesi mensuplarının da bulunduğu Cemel Ashâb'ı tarafından, Muâviye'nin ağırdan aldığı şeklinde yorumlanmıştır.⁸ Bu yüzden Cemel Ehli onunla işbirliğine gitmemiştir. Muâviye'nin de zaten onlarla birleşmek gibi bir niyeti yoktur. Çünkü tarafların hedefleri tam örtüşmemektedir. Cemel Ashâb'ının amacı Hz. Osman'ın intikamını almaktır. Muâviye'nin ise daha derin ve daha stratejik hesapları vardır. Yeni halife Hz. Ali ile Cemel Ashâb'ı birbirleri ile mücadele ederken, Muâviye, savaşın sonucunu beklemeyi yeğlemiş ve tahkimatını sürdürmüştür.

Hz. Ali ile Cemel Ehli arasında meydana gelen savaş, Cemel Ehli'nin hezimetini neticelenince, Hz. Ali'nin karşısında yegane muhalif cephe olarak Muâviye kalmıştır. Bu andan itibaren Muâviye etkin propaganda faaliyetine hız vermiştir. Muâviye, daha önce Kelb kabilesi mensubu bir hanımla evlenmiş, aynı kabileden Nâile adlı bir hanımı da Hz. Osman'a eş olarak göndermişti. Bu hanım, asillerle Hz. Osman arasındaki arbede sırasında kocasını korumaya çalışırken parmaklarını kaybetmişti. Nâile, bu kopmuş parmaklarını ve Hz. Osman'ın kanlı gömleğini, içinde olayları tahrik edenlerin isimlerinin yazıldığı bir mektupla beraber Muâviye'ye göndermişti.⁹

Kanlı gömlekle kesik parmaklar Dımaşk Ulu Camii'nin minberine asılarak, aylarca teşhir edilmişler, şairler manzarayı acıklı mısralarla resmetmişler, hususi olarak tutulmuş ağıt yakan kadınlar en hazin deyişlerini dillendirmişlerdir.¹⁰ Duygusallığın çok fazla yükseldiği böyle bir atmosferde insanlar, intikam yemini için sıraya girmişlerdir. Böylece Şam'daki Muaviye taraftarları Hz. Ali'ye karşı alabildiğine bilenmiş, tahrik ve teşvik edilmişlerdir. Zaten Şam'daki Emevî taraftarları, Hz. Osman'ın mazlûmen öldürüldüğünü, Hz. Ali'nin ona sahip çıkmadığını, Onu terk ettiğini düşünüyorlar ve dolayısı ile Osman'ın katilinin Ali olduğunu iddia ediyorlardı. Bu hususta söz birliği etmişlerdi. Allah'ın Kitabı'na göre katilleri cezalandırmak hakkı, maktûlün velisinin yetkisinde olduğundan, onlara göre bu durumda Hz. Osman'ın katillerinin, onun en yakın akrabası Muâviye'ye teslim edilmesi gerekmektedir. Halife seçiminin ise, Hz. Ömer'in yaptığı gibi şûraya havale edilmesi lazım gelmektedir.¹¹

Mısır, Kûfe ve Basra gibi eyalet merkezlerinden yüzlerce asi Medine'ye geldiğinde, Medine'de sahâbenin ileri gelenleri ile halife arasındaki ipler tamamen kopmuş ve Emevi ailesi dışındaki insanlar, Halife Osman'a karşı ya asi ya da tamamen tarafsız vaziyet almışlardı.¹² Dolayısı ile Medineliler halifeye sahip çıkmamışlardı. Hz. Ali ise bunu inkar etmiyordu. Ali'nin tavrı netti. O şöyle diyordu: "Onun öldürülmesini istemedim. Öldürülmesinden hoşlanmadım. Buna dair bir emir vermedim, yasaklamadım da."¹³

Bütün bunlar Muâviye'nin işine yaramıştır. Muâviye, maktûlün kanını dava yetkisinin kendisine ait olduğunu ileri sürerek, intikam alacağını ilan etmiş, bununla da yetinmeyerek, maktûl

⁷Taberî, Muhammed b. Cerir, **Tarihu't-Taberî**, Beyrut 1967, c. V, s. 454.

⁸ Nasr b. Müzahim el-Minkari'nin kaydına göre Muâviye, Medine'den gelen yardım talebine karşı hemen harekete geçmemiş, ağırdan almış ve bu durumu kendi istikbali için bir malzeme olarak kullanmıştır. Nasr b. Müzahim el-Minkari, **Vakatü Siffin**, thk: Abdüsselam Muhammed Harun, Beyrut 1990. s. 188.

⁹Belâzürî, Ahmed b. Yahya, **Ensabü'l-Eşraf**, Beyrut 1987, c. I, s. 592.

¹⁰Belâzürî, **age**, c. VI, s. 221, ed-Dineverî, Ahmed b. Davud, **el-Ahbâru't-Tivâl**, Kahire 1960, s. 143.

¹¹ Melek Yılmaz Gömbeyaz, "Muâviye b. Ebî Süfyan'ın Muhaliflerini Bertaraf Etme Yöntemleri," **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2010, c. XIX, sayı. I, s. 301.

¹² "Yemin ederim ki, onlardan (sahâbeden) bazıları kalkıp kuşatanların yüzlerine toprak saçsalar, muhakkak onlar giderlerdi. Belâzürî, **age**, c. IV, s. 220.

¹³Belâzürî, **age**, c. IV, s. 224.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

halifenin velisi sıfatıyla halktan biat almıştır. Halifenin görevi başında iken haksız yere öldürülmüş olması ve katillerin cezalandırılmamaları gibi hususlar Muâviye'ye büyük bir avantaj sağlamıştır. O da bu avantajı sonuna kadar kullanarak hedefine doğru adım adım ilerlemiştir. Ali tarafı ise ona, cemaatten ayrılma, ümmeti bölme suçlamasını yöneltmişler, fakat bu o kadar etkili olmamıştır. Tartışmalar bu minval üzere sürüp gitmiş ve neticede taraflar Sıffin düzlüğünde karşı karşıya gelmişlerdir.¹⁴ Sıffin vakası İslam ümmetinin sürüklenmiş olduğu ikinci iç savaştır. Gerek savaş başlamadan önce ve gerekse savaş sırasında sık sık başvurulmuş barış görüşmeleri bir netice vermemiş, Zilhicce 36/Haziran 657'de başlayan ve yaklaşık üç-dört ay süren bu zor mücadeleden kesin bir sonuç alınmamıştır. Bu savaşta her iki taraftan da çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir.

Tüm zorluklara ve barış konusundaki girişimlerin umutsuzluğuna rağmen neticede daha güçlü olan ve de güçlü komutan Malik el-Eşter tarafından sevk ve idare edilen Hz. Ali tarafının bu savaştan galip çıkacağı açıktır. Fakat bir taraftan da savaşın uzaması insanları canından bezdirmiş, daha çok Şam tarafı savaşı durdurmanın çarelerini aramaya başlamıştır. Savaşın uzaması dolayısı ile çok fazla can kaybına sebebiyet verilmesi ve benzeri sebepler yüzünden insanların bıkkınlık izhar etmeleri, Şam tarafı için ilham kaynağı olmuş, buradan hareketle Muâviye ve yardımcısı Amr b. el-As etkili bir taktik geliştirerek hem bir çıkış yolu bulmuşlar hem de yenilgiden kurtulmuşlardır.

2. Taktik

Hz. Ali'nin askerlerinin içinde bulunduğu psikolojik durumu çok iyi hesap eden iki siyaset dâhisi Muâviye ve danışmanı Amr b. el-As, baş başa verip uzayan savaşı bitirmek için bir taktik geliştirmişlerdir. Büyük Şam Mushafı'nı birbirine eklenmiş dört-beş mızrağın ucuna bağlayıp havaya kaldırmışlar, yanı sıra bazı askerleri iki cephe arasında at sürdürerek, karşı tarafı, Kur'an'ın hakemliğine davet ettirmişlerdir:¹⁵ “İşte Allah'ın kitabı sizinle bizim aramızda hakem olsun.” diyerek durmaksızın propaganda yapmışlardır. Irak askerleri Mushaf'ın bu şekilde havaya kaldırıldığını görünce sarsılmışlar ve derhal savaşı bitirme yönünde görüş beyan etmişlerdir. Bu etkili propaganda karşısında şunu söylemişlerdir: “Allah'ın kitabına icabet eder ve ona inâbe ederiz.”¹⁶

Gerek görsel ve gerekse sözlü propaganda olarak sahne bütün unsurları ile çok iyi ayarlanmıştır. Bu, Kur'an'ın havaya kaldırılması buluşu, ince hesaplarla geliştirilmiş, içerisinde duygusal-psikolojik unsurlar barındıran çok önemli bir çıkıştır ve işe yaramakta gecikmemiştir. Karşı tarafın maneviyatını sarsmış, ordunun bel kemiğini teşkil eden Kûfe Kurrâsının¹⁷ savaşı bırakmasına sebep olmuştur. Hz. Ali'nin savaşın devamından yana ısrar etmesine Kurrâ şu şekilde karşılık vermiştir: “Onlar bizi Allah'ın Kitabı'na çağırıyorlar biz ise onları savaşa çağırıyoruz. Bu savaş devam edemez.”¹⁸

¹⁴ Minkarî, *age*, s. 481.

¹⁵ Taberî, *age*, c. V, s. 48; Adnan Demircan, “Ali b. Ebî Tâlib'i, Tahkimi Kabule Zorlayanlar Üzerine,” **İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi**, 2005, c. III, sayı. 6, s. 51-58

¹⁶ Taberî, *age*, c. V, s. 48.

¹⁷ Mustafa, Öz, “Kurrâ”, **DİA**, c. XXVI, s. 445-446. Söz konusu grup hakkında çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Wallhausen'e göre bunlar mutaassıp dindarlardır. Julius Wellhausen, **Arap Devleti ve Sukutu**, çev: Fikret İşıltan, Ankara Üniversitesi Basımevi 1963, s. 26. Taberî, bu topluluğu, sonradan Hâricî olan grup, olarak tanımlamaktadır. Taberî, *age*, c. V, s. 49. Mesneviye çok değerli bir şerh yazmış olan Tahirü'l-Mevlevî ise bunları, cahil sofular, diye tavsif etmektedir. Mevlana Celaleddin-i Rumi, **Şerh-i Mesnevi Tahirü'l-Mevlevî**, Şamil Yayınevi, İstanbul tarihsiz, c. VIII, s. 800. Mahayuddin Hajji Yahya ise bu konuya farklı bir izah getirmektedir. Ona göre Kurrâ, K-R-Y kökünden türetilmiş olup “karyeliler/köylüler” anlamına gelmektedir. Onların faaliyet alanları Sevad bölgesindeki karyelerdi. Bu karyeler üzerindeki otoriteleri ile tanımlamak amacıyla onlara Kurrâ denilmiştir. Mahayuddin Hajji Yahya, İlk Dönem Rivayetlerinde Sıffin Vakası, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2010, sayı. XXX, s. 242.

¹⁸ Taberî, *age*, c. V, s. 49.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Taktik atağın hedefini gören, işin perde arkasını sezip bunu resmedebilen nadir insanlardan birisi tabî ki Hz. Ali'dir. Hz. Ali, maksadı anlamış ve askerlerine asla bu çağrıya iltifat etmemeleri talimatını vermiştir. Fakat maneviyatı sarsılan ordunun artık geri dönmesi imkânsızdır. Kurrâ, savaşın durdurulması ve Allah'ın Kitabı'nın hakem yapılması konusunda ısrar etmektedir. Kurrâ artık kesin kararını vermiştir. Hz. Ali'nin savaşın durdurulması konusundaki direnci kırmaya yönelik çaba sarf etmesi, ordusunu, Muâviye, Amr ve Velid b. Ukbe vs. hakkında uyarmaya çalışması, beklenmedik bir tepkiyle karşılanmış, Halife, kendi askerleri tarafından açıkça tehdit edilmiştir.¹⁹

Savaş meydanında çok etkili bir taktik geliştiren Muâviye ise tek hamlede iki iş başarmıştır. Hem yenilmek üzere olduğu savaşı durdurmuş hem de karşı tarafın safları arasına bölünme tohumlarını serpiştirmiştir. Bundan sonra Muâviye'yi hamle üstüne hamle yapmak, Ali'yi ise bölünüp parçalanmak beklemektedir.

Sıffin savaşının durdurulup çözümün hakemlere havale edilmesinin ardından hakemler yapmış oldukları ilk toplantıda Osman'ın mazlûmen, öldürüldüğü sonucuna varmışlardır. Bu da tamamen Muâviye'nin istediği bir karardır. Muâviye başlangıçta iki aşamalı bir plan düşünmüştü. Birincisi Osman'ın mazlûmen öldürüldüğü tespitinin yapılması ve ikinci olarak da Hz. Osman'ı haksız yere öldürenlerin kendisine teslim edilmesidir. Bu gerçekleştirildiği takdirde karşı tarafta bir ikiliğin doğması kaçınılmazdır. Zira Osman'ı öldürenler Ali'nin ordusundadır ve bunlar Osman'ı öldürmekte haklı olduklarını düşünmektedirler. Osman'ın haksız yere öldürüldüğü kararı beklendiği gibi Ali cephesini bölmüştür. Muâviye ve yardımcısı Amr b. el-As geliştirmiş oldukları taktiğin sonuçlarını almaya başlamışlardır.²⁰

Bu arada hakemlerin ikinci kararlarının, hem Hz. Ali'yi hem de Muâviye'yi hilafetten azlederek, halife seçiminin şûraya havale edilmesi, şeklinde ortaya çıkması, Şam tarafının ikinci diplomatik zaferi olmuştur. Zira bu duruma göre ümmetin meşru halifesi ile onun isyankar valisi bir tutulmuştur. İnişiyatif tamamen Şam tarafındadır. Şam tarafı süreci adım adım devam ettirmiş, Ali cephesine serpiştirilen ayrılık tohumları yavaş yavaş filizlenmeye başlamıştır. Hz. Osman'ın öldürülmesi ile alakalı atılan adımlar Hz. Ali'nin saflarında bir ayrışmaya neden olmuştur. Bir kısım taraftarlar -ki bunlar sonradan Hâricî olarak anılmışlardır- Hz. Ali'den ayrıлып Harûra mevkiinde toplanmışlar ve Hz. Ali'yi Allah'ın hükmünü bırakıp insanların hükmüne razı olmakla itham etmişlerdir. Hz. Ali ise, savaş meydanında bazı taraftarlarının isteğine boyun eğerek hakeme razı olmak zorunda kalmışken, şimdi de bu ayrılanlar tarafından, yapmış olduğu anlaşmalara aykırı davranmaya zorlanmaktadır. Hz. Ali ne olursa olsun yapmış olduğu anlaşmalara vefa göstermekten vazgeçmek niyetinde değildir.²¹

Hz. Ali, Harûra'da toplanan taraftarlarının çoğunu ikna edip geri çevirmişse de tahkimin gidişatı, sürekli Irak aleyhine geliştiğinden, ayrılanlar bu sefer daha güçlü ve de daha kararlı bir şekilde başka bir yerde, Nehrevân'da toplanmaya başlamışlar ve bu sefer ikna edilememişlerdir. Hâricîler kendilerine, kendi içlerinden bir halife seçmişler ve "La hükme illa lillah" sloganını bayraklaştırmışlardır. Durum giderek gerginleşmiştir. Aralarından bazıları karşı çıksa da Hâricîler şiddete başvurmuşlardır. Basralı Hâricîlerin, Nehrevân yolunda Hz. Peygamberin ilk sahabîlerinden Habbâb b. el-Eret'in oğlu Abdullah'ı karısıyla birlikte katletmeleri şiddetin ulaştığı boyutları göstermesi bakımından dikkate değerdir.²² Bu durumda Hz. Ali'nin Hâricîler ile yapmış olduğu görüşmeler tam bir sonuca ulaştırılmamış ve masum insanların katledilmeleri iki tarafın da teyakkuza geçmesine sebebiyet vermiştir. Bu arada Hz. Ali hakemlerin kararını yok sayarak Şam

¹⁹ Onlar, "İbni Affan'a yaptığımızı sana da yaparız", diyorlardı. Taberî, *age*, c. V, s. 49.

²⁰ Minkarî, *age*, s. 481.

²¹ Taberî, *age*, c. V, s. 77.

²² Ethem Ruhi Fıçlalı, "Hâricîler", *DİA*, c. XVI, s. 169-175.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

üzerine yürüme kararı almıştır. Ancak ondan önce yapması gereken başka bir iş vardır. Hâricî şiddeti durdurulmalıdır.

Hız. Ali'nin, Sıffîn'in ardından, ihtilafın çözümünün hakemlere havale edilmesi kararını kabul etmesi, Hâricîleri memnun etmemiştir. Bunlar, Muâviye'nin meşru halifeye asi olması sebebiyle onunla savaşılmaya yönünde tavır almışlardır. İstekleri Hız. Ali tarafından reddedilince de ona karşı cephe alıp onunla savaşmışlardır.²³ Hakem görüşmelerinin devamlı Irak aleyhinde sonuçlar doğurmasına paralel olarak Hâricîler daha da sert tavırlar sergilemeye ve şiddeti artırmaya yönelmişlerdir. Giderek tırmanan ve bir türlü önüne geçilemeyen Hâricî şiddeti ve Hâricî isyanı, Hız. Ali'ni tekrar Suriye üzerine yürüme kararına engel olduğu gibi, bu isyan hem çok sayıda Hâricînin canından olmasına hem de Hız. Ali'nin Hâricî kaynaklı bir suikasta kurban gitmesine neden olmuştur. Bu durum, yani Irak cephesinin bölünmesi ve halifenin şehit edilmesi, Muaviye'nin, geliştirmiş olduğu taktiklere ek olarak bir dış yardım etkisi göstermiştir. Bu şartların da yardımı ile Muaviye'nin hedefine ulaşması kolaylaşmıştır.

Hız. Ali'nin şehit edilmesinin ardından rakipsiz kalan Muaviye hiçbir zaman son vermediği Irak üzerindeki hareketini daha da hızlandırmıştır. Hız. Ali şehit edilince Iraklılar onun oğlu Hasan'a biat etmişlerdi. Hız. Ali'nin sevk ve idarede zorlandığı Irak ordusuna, Hasan'ın kumanda etmesi beklenemezdi. Nitekim daha başlangıçta Irak ordusu içerisinde kargaşa çıkmaya başlamıştır. Bu durumda Hız. Hasan için Muâviye ile barış yapmaktan başka çare kalmamıştır. Muâviye'ye yenilerek teslim olmaksızın onunla anlaşma masasına oturarak bu meseleyi sonuçlandırmak daha mantıklı ve faydalıdır. Hız. Hasan sonraki dönemlerde hilafeti Muâviye'ye satmakla itham edilse de mevcut şartlar muvacehesinde yapılabilecek başka bir şey yoktur. Netice itibarıyla Muâviye bir kez daha muvaffak olmuş, Hasan'ı hilafetin devrine ikna ederek yönetimi ele geçirmeyi başarmıştır.²⁴

2. Propagandanın En Etkin İki Unsuru: Makam ve Para

Muâviye'nin siyasi hayatında, ikna çalışmalarının ve vermiş olduğu vaatlerin önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Bunlar daha çok para yahut makam vaadidir. Muâviye'nin bu manada ilk elde ettiği kişi Amr b. el-As'dır. Hız. Osman tarafından Mısır valiliğinden azledilen Amr, uzun zaman mücadele etmesine rağmen valiliğini geri alamamıştır. En sonunda aradığını Muâviye'nin yanında bulmuştur. Hız. Ali-Muâviye mücadelesi esnasında Muâviye ölünceye kadar Mısır valiliğini kendisine vereceğini vaat ederek Amr'ı yanına çekmeyi başarmıştır. Bunun ardından Muaviye, meşhur Muğîre b. Şube'yi kadrosuna katmış ona da Kûfe valiliğini vermiştir. Muğîre de Amr b. el-As gibi Hız. Osman tarafından görevden alınan valilerdendir. Muğîre, Hız. Ali'nin şehit edilmesinin ardından Muâviye'nin yanında yerini almıştır.

Muğîre b. Şube, valiliği esnasında Muâviye'ye karşı muhalefetini sürdüren bir diğer ünlü isim Ziyad b. Ebîh'in ikna edilmesinde önemli rol oynamıştır. Onun da yardımı ile Ziyad, Ebû Süfyân'ın nesebine dahil edilerek ikna edilmiştir. Bu da Ziyad'ın gelip Muâviye'nin emrine girmesi ile neticelenmiştir. Ziyad b. Ebîh artık Ziyad b. Ebû Süfyân olmuştur ve efendisinin emrinde en aktif görevlere hazırdır. Azılı bir muhalif kısa zamanda munis bir hizmetkâr hâline gelmiştir. Bu katılımla birlikte Arab'ın dört dahisi; Muaviye, Amr, Muğîre b. Şube ve Ziyad b. Ebû Süfyân bir araya gelmiş, dörtlü tamamlanmıştır. Muâviye izlediği yöntemler ve ikna kabiliyeti sayesinde her zorluğun üstesinden gelmeyi bilmiştir.

²³ Minkarî, *age*, s. 510; Taberî, *age*, c. V, s. 85.

²⁴ Aslında daha önce Hız. Ali İle Muâviye arasında bir barış anlaşması imzalanmıştır. Bk: Taberî, *age*, c. V, s. 140. Fakat her nedense bu anlaşma tarihin tozlu rafları arasında kalmıştır. Söz konusu anlaşma ayrı bir makale konusudur ve bu makale tarafımızca hazırlanmaktadır. Konu, kaynak bilgisi itibarıyla yetersiz durumdadır. Kaynak zenginliğine ulaşılması halinde, hazırlanan makale ilim alemine takdim edilecektir.

3. Lanet Politikası

Muâviye, geliştirmiş olduğu taktik ve propaganda sayesinde devleti ele geçirmiş olduğu halde, sonraki süreçte de bu tür faaliyetlerini devam ettirmiştir. Lanet politikası da bunlardan biridir. Irak bölgesinde gelişmekte olan muhalefeti baskı altına almak için Hz. Ali'nin her Cuma minberlerden lanetlenmesini bir yöntem olarak benimsemiştir. Sıffin savaşının ardından tahkime gidilmesi ve hakemlerin skandal kararı üzerine taraflar birbirlerini lanetlemeye başlamışlardır. Bu lanet ve aşağılama Hz. Ali'nin vefat etmesine rağmen Emeviler tarafından ısrarla devam ettirilmiş, bir devlet politikası hâline getirilmiştir. Hucr b. Adi ve arkadaşları sırf Hz. Ali'yi lanetleyip ondan beri olduklarını kabul etmedikleri için, devlete karşı halkı isyana sürüklemek suçu kayıt düşülerek²⁵ Muâviye tarafından idam edilmişlerdir.²⁶ Tarihe II. Ömer ismiyle geçen Emevi halifelerinden Ömer b. Abdülaziz hariç²⁷ Muâviye ve ondan sonra gelen Emevi halifelerinin büyük bir kısmı Kûfe'de Cuma hutbeleri aracılığı ile bu hakaret politikasını sürdürmüşlerdir.²⁸

4. Muâviye'nin Son Atağı: Hilafetten Saltanata Geçiş

Muâviye'nin başarısındaki asıl pay hiç şüphesiz Kelb kabilesine aittir. Kelb kabilesi mensupları, yeğenleri Yezid'in veliht tayin edilmesinde aktif rol oynamışlar, Muâviye'yi yüreklendirmişlerdir. Bu konuda Muaviye'yi cesaretlendirenlerden birisi de Kûfe valisi Muğire b. Şûbe'dir.²⁹ Muâviye bu ve benzeri desteklerle yeni bir rejim ihdas etmiştir. Ne Arap geleneğinde ne de İslam kuralları ve uygulaması içinde yeri olmayan bu yeni rejim saltanat rejimidir. Müslümanların yeniden ihtilafa düşmemeleri ve kan dökülmesinin önüne geçilmesi gerekçesi, insanların ikna edilmesinde etkili bir argüman olarak kullanılmış, yeni rejim daha Muâviye'nin sağlığında geniş ölçüde kabule mazhar olmuştur.

Önceki yıllarda halifelik yüzünden İslam aleminde büyük kargaşa çıkmış, safha safha yıllarca devam eden ağır bir iç savaş yaşanmıştır. Muâviye, tekrar bu duruma düşmemek için babadan oğla geçen yönetim şeklini, alternatifi olmayan bir mecburiyet olarak ümmetin önüne koymuştur. Eyalet valilerini de işin içine katmış, onların da desteğini almıştır. Muâviye'nin Medine valisi Mervan b. Hakem bir Cuma hutbesinde, Emîrül-Mü'minîn'in oğlunu istihlaf³⁰ etme konusundaki görüşünü desteklediğini ve bunu makul bulduğunu, bu istihlafın Hz. Ebû Bekir'in ve Hz. Ömer'in istihlaf uygulamalarına benzediğini dile getirmesi üzerine,³¹ cemaat içerisinde bulunan Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahman itiraz etmiştir. Bunun bir krallık rejimi olduğunu ifade etmiştir. Abdurrahman konuşmasının devamında, ne Ebû Bekir ne de Ömer zamanında böyle bir şey olmadığını, onların kendi yakınlarından herhangi birisini halef tayin etmediklerini, halbuki Muâviye'nin düpedüz kendi oğlunu yerine geçirmek istediğini cesur bir şekilde ifade etmiştir.³² Bu cesur çıkış vali ile Abdurrahman arasında ciddi atışmaya neden olmuştur. Her ne olursa olsun Abdurrahman b. Ebû Bekir, bu yöntemin bir kral (hırakl), bir kayser yolu-yöntemi olduğunu ve bunun İslam ile alakası olmadığını açıkça ortaya koymuştur.³³

Hz. Peygamberin herhangi bir kimseyi istihlaf etmeden bu dünyadan göçmüş olduğu bilinmektedir. Muâviye'ye göre günün şartları halef tayin etmeyi zorunlu kılmaktadır. Kan

²⁵Wellhausen, **İslamiyatın İlk Devrinde Dini-Siyasi Muahalefet Partileri**, çev: Fikret Işıltan, Ankara 1989, s. 96.

²⁶Taberî, **age**, c. V, s. 276. Mes'ûdî, Ali b. Hüseyin, **Mürûcü'z-zeheb**, Darü'l-Hicre, Kum 1409, c. III, s. 4.

²⁷Bilindiği gibi, Ömer b. Abdülaziz, Emevilerin bir çok acımasız, anlamsız, haksız ve yoz uygulamalarına son verdiği gibi bu lanet politikasına da son vermiştir.

²⁸Belâzürî, **age**, c. V, s. 30.

²⁹Adem Apak, "Kerbela Hadisesi'nin Siyasi Sebebi Yezid b. Muaviye'nin Veliht Tayin Edilmesi Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler," **Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri)**, 2010, c. I, s. 269.

³⁰Devlet başkanının kendinden sonra yerine bir başkasını bırakmasına ahd yahut istihlaf denilmektedir.

³¹Suyuti, Abdurrahman b. Ebi Bekr, **Târîhu'l-Hulefâ**, Kahire 1932, s. 162.

²¹Suyuti, **age**, s. 162.

³³Suyuti, **age**, s. 162.

dökülmemesi ve tekrar eskiye dönülmemesi gibi propaganda argümanları kullanılarak Kûfe ve Basra ikna edilmiştir. Şam zaten bu işe hazırdır. Ancak Hicaz bölgesinin ikna edilmesi o kadar kolay olmamıştır. Aslında Hicaz hiçbir zaman tam manası ile ikna edilememiştir. Zira bu konu Hicaz'a oldukça yabancısıdır. Bu durumda Muâviye bizzat kendisi kutsal topraklara gitmek suretiyle, Mekke ve Medine'de ısrarlı bir şekilde olayı takip ederek, ancak ve ancak tehdit ve de baskı ile belli bir sonuç elde edebilmiştir.³⁴

5. Hz. Osman'ın Katillerinin Sorgulanması Meselesi

Muâviye b. Ebû Süfyân, hilafeti ele geçirme sürecinde neredeyse tüm iddiasını Hz. Osman'ın katillerinin teslimi yahut onların sorgulanması üzerine kurmuştur. Hilafeti ele geçirdikten sonra ise bu hususta herhangi bir adım atmamıştır. Görebildiğimiz kadarı ile konu ile ilgili değerlendirme yapan tek müellif İbn Teymiye'dir. İbn Teymiye, Muâviye'nin iktidarı ele geçirdikten sonra fitne çıkmasını diye Hz. Osman'ın katillerinin takibini bir kenara bıraktığını, üzerlerine gitmediğini kaydetmektedir.³⁵ Ardından da konuyu tartışmakta, Muâviye ile Hz. Ali'yi karşılaştırmaktadır. Muâviye'nin otoriteyi ele geçirdikten sonra, Hz. Osman'ın katillerinin üzerine gitmediği gerçeğini tespit etmiş olan İbn Teymiye, konuyu izah sadedinde kısa bir açıklama yapmıştır. İbn Teymiye'ye göre buradaki fitne gerekçesi yeterince ikna edici değildir. Şayet Osman'ın katillerinin üzerine gitmek fitneye müncer olacaksa, böyle muhayyel bir fitne, Sıffin gecelerindeki "Leyletü'l-herîr" fitnesinin yanında söz konusu bile değildir. Zira o dönemde İslam alemleri topyekun bir iç savaşa sürüklenmiş, çok sayıda insan canından olmuştur. Bu büyük fitneye de Muâviye sebebiyet vermiştir. Şayet Muâviye, Osman'ın katlini bahane ederek itaatten imtina etmeseydi, "Leyletü'l-herîr" gibi Müslüman kanının su gibi aktığı o sıcak Temmuz geceleri yaşanmayacaktı. Muâviye biat etmemekte direnmiş ve Müslümanlar arasında tarihin kaydettiği en korkunç savaşlardan biri meydana gelmiştir.³⁶

İbn Teymiye ayrıca, konu ile ilgili bir anekdota yer vermektedir. Şöyle ki, bir hac mevsiminde Muâviye, Medine'ye geldiğinde Hz. Osman'ın evinden yükselen derin bir ah sesi duymuştu. Sesin geldiği yere yaklaştığında, Hz. Osman'ın kızının hala onun yasını tuttuğunu ve kendisine bir mesaj vermek istediğini görmüş, eve girip amca kızı ile konuştuğundan sonra şöyle bir hitapta bulunmuştur: "Ey amca kızı! İnsanlar kerhen de olsa bize itaat ettiler. Biz de onlara içimizdeki kin ve nefrete rağmen anlayış gösterdik. Biz bundan vazgeçip intikama yönelirsek onlar da itaatten vazgeçer isyan ederler."³⁷

İbn Teymiye bu anekdotu aktardıktan sonra Muâviye'nin amca kızını bir daha böyle şeyler söylememesi konusunda uyardığını hatta tehdit ettiğini de ifade etmektedir.³⁸

Sonuç olarak Hz. Ali-Muâviye mücadelesi esnasında çok fazla üzerinde durulmuş olmasına rağmen, Hz. Osman'ın katillerinin sorgulanması meselesinin sonraki dönemlerde ele alınmadığı anlaşılmıştır. Konuyu açıklığa kavuşturmak üzere ele alınabilecek rivayetler kaynak eserlerde yeterli ölçüde yer bulamamıştır. İbn Teymiye'nin aktardığı anekdot konunun netleşmesi bakımından oldukça açıklayıcı ve yararlıdır. Hz. Osman'ın katline iştirak edenlerden Amr b. Hamik ve Kinane b. Bişr et-Tüçîbî'nin, Muâviye taraftarlarınca, Osman'ın intikamını almak maksadı ile yakalanıp öldürülmeleri³⁹ dahi Muâviye'nin Hz. Osman'ın intikamını aldığı, onun katillerini soruşturmaya-kovuşturmaya tabi tuttuğu anlamı taşımamaktadır. Zira olaylar münferittir ve de genellikle o dönemde sürdürülen savaşlar dolayısı ile vuku bulmuştur. Aynı şekilde, Hz.

³⁴ Adem Apak, agm, **Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri)**, 2010, c. I, s. 272.

³⁵ İbn Teymiye, **Minhacü's-Sünneti'n-Nebeviyye**, Th: M.R.Salm, 1986, c. IV, s. 407.

³⁶ İbn Teymiye, **age**, c. IV, s. 408.

³⁷ İbn Teymiye, **age**, c. IV, s. 408.

³⁸ İbn Teymiye, **age**, c. IV, s. 407.

³⁹ Taberî, **age**, c. V, s. 265.

Osman'ın katline iştirak eden Muhammed b. Ebû Bekr ve Malik el-Eşter'in Muaviye tarafından öldürülmeleri tamamen savaş şartlarında gerçekleşmiştir ve herhangi bir soruşturma-kovuşturma anlamı içermemektedir. Dolayısı ile Muâviye'nin iktidarı ele geçirmesinin ardından bu konuda sistematik bir sorgulama yapıldığına dair herhangi bir kanıt/rivayet söz konusu değildir.

Sonuç olarak, Muâviye'nin, yirmi yıl iktidarda kaldığı, gücü ele geçirip sükuneti tam manası ile sağladığı halde, Hz. Osman'ın katillerinin sorgulanması ile alakalı herhangi bir adım atmadığı anlaşılmıştır. Aynı şekilde Muâviye, propaganda döneminde, halife seçiminin şuraya havale edilmesi gerektiğini defalarca vurgulamış, hilafetin devri meselesinin bu şekilde çözümlenmesinin yegane çare olduğu üzerinde ısrarla durmuştur. Ancak o, herhangi bir şura teşekkülüne gitmeden hilafeti oğluna devrederek, bu konuda da ileri sürdüğü iddianın tam tersini yapmış, hilafeti saltanata dönüştürmüştür.⁴⁰

Sonuç

Hz. Osman'ın öldürülmesinin ardından, takip eden süreç içerisinde Muâviye b. Ebû Süfyân, maktûl halifenin bir yakını olarak, katillerin teslimi ve sorgulanması meselesini etkili bir propaganda aracı olarak kullanmıştır. Hz. Ali'ye biat etmemesinin gerekçesini bu mesele üzerine oturarak, tüm propaganda malzemesini ustaca idare etmiş ve neticede devleti ele geçirip, toplumun tamamına hakim olmayı başarmıştır. Tam yirmi yıl tek otorite olarak devlete hükmetmesine rağmen söz konusu katiller hakkında herhangi bir soruşturma yapmamıştır. Aynı şekilde propaganda döneminde hilafet meselesinin şuraya havale edilmesi gerektiği üzerinde durmuş, ancak kendisi karar mevkiine gelince bunun tam aksini yapmıştır. Halbuki hilafetin devri konusunda şuranın şart olduğu, bütün İslam alimleri tarafından bir kural olarak benimsenmiştir.

İlk halife Hz. Ebû Bekir, ardından Hz. Ömer, sonra Hz. Osman ve hatta o kaos ve kargaşa içinde Hz. Ali bile meşveretle seçilmiştir. Zira kural “meşveretsiz biat, biat değildir” şeklinde ortaya çıkmış ve ilk dönemlerde bu şekilde uygulanmıştır. Umumi meşvereti ilk terk eden Muâviye'dir. Muâviye'nin Hz. Osman'ın katillerinin bulunup cezalandırılması ve Hz. Ali'nin halifelığının gayri meşru ilan edilmesi, dolayısı ile halifenin şura tarafından seçilmesi gerektiği iddiaları hiçbir şekilde karşılık bulmamıştır. Kendisi halifelığı ele geçirdikten sonra söz konusu katiller konusunda herhangi bir takibat yapmadığı gibi halife seçimini de şuraya havale etmemiş, halefini bizzat kendisi belirlemiştir.

Muâviye'nin iktidarı döneminde, Hz. Osman'ın katillerinin, fitneye meydan vermeme gerekçesi ile sorgulanmadığı anlaşılmıştır. Tüm o propaganda döneminde söylenen sözler, yapılan intikam yeminleri unutulmuş, fitne gerekçesine sığınarak meselenin üstüne sünger çekilmiştir.

Muâviye'nin her bakımdan bir takım üstün özelliklere ve bazı liderlik vasıflarına sahip olduğu aşikardır. Sahip olduğu en önemli özelliklerinden biri de propaganda kabiliyetidir. Bu maharetini yumuşak bir üslupla sergilemiştir. Hz. Ali, halife olduktan sonra kendisini itaate çağırırken o bunu kabul etmemiş, Ali'yi, Osman'a sahip çıkmamakla, sessiz kalmakla ve hatta isyancıları ordusunda barındırmakla suçlamış, mazlumun hâmisini rolünü maharetle oynamıştır. Hz. Osman'a muhalif olarak düşündüğü muhacirlerin önde gelenlerini ve özellikle Hz. Ali'yi hedef almıştır. Masum ve ılımlı bir üslup kullanmış, katillerin cezalandırılması, halife seçiminin şuraya havale edilmesi gibi reddi gayri kabil isteklerle kamunun önüne çıkmıştır. Kendisinin halifelikte gözü olmadığını, sadece mazlum halifenin akrabası olması hasebiyle onun kanını talep ettiğini ve bu hakkı da kendilerine Kur'an'ın verdiğini ifade etmiştir. Yenilmek üzere olduğu Sıffin savaşını bitirmede de aynı metot ve üslubu kullanmıştır. Iraklı askerlere, “Daha fazla kardeş kanı akmasın,

⁴⁰ İbn Haldun'a göre Muaviye, birlik ve beraberliğin bozulmasından endişe ettiğinden dolayı oğlu Yezit'i velayet tayin etmiştir. İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyüddin Abdurrahman b. Muhammed, *Târîhi İbn Haldûn*, Dârul-Fikr, Beyrut 1408/1988, c. I, s. 257.

sorunun çözümü Allah'a havale edilsin." şeklinde çok masum bir çağrı yapmıştır ve bu çağrı derhal hedefine ulaşmıştır.

Muâviye b. Ebû Süfyân, şayet Sıffîn'i hezimetle uğramadan atlatırsa, masada Hz. Ali'yi yeneceğini çok önceden kurgulamış gibi gözükmektedir. O bir strateji ve taktik ustasıdır. Taktik savaşından Muâviye'nin galip çıkacağı daha önceki bazı denemelerden zaten anlaşılıyordu. Bunun en bilinen örneği ise, Muâviye'nin, çok kritik bir aşamada geliştirmiş olduğu, Mushafların havaya kaldırılması taktik atağı ile Sıffîn'den çok iyi şartlarda ayrılmasıdır. Aynı şekilde Mısır'ın ele geçirilmesi konusunda Muâviye tarafından izlenen bir taktiksel yöntem sayesinde, Hz. Ali ile onun Mısır valisi Kays b. Sad'ın araları açılmış, Hz. Ali başarılı valisini görevden almak zorunda kalmıştır.

Sıffîn'in ardından Muâviye taktik üstüne taktik geliştirerek karşı cepheyi bölmeyi de başarmıştır. Tahkimde Hz. Osman'ın suçsuz yere öldürülmüş olduğunun tespiti, Hz. Ali'nin saflarında savaşan bazı insanları suçlu durumuna düşürmüştür. Halbuki onlar Osman'ın öldürülmesi olayında haklı olduklarını düşünmekteydiler. Onlara göre bu olay, icraatları neticesinde meşruiyetini kaybetmiş, artık azledilmeyi hak etmiş, bir devlet başkanının iktidardan indirilmesinden başka bir şey değildir ve bu eylem Müslümanların meşru hakkıdır. Muâviye'nin hakemi Amr b. el-As'ın bu iddianın tam aksi tezini, tahkimde bir hüküm maddesi olarak tespit ettirmesi karşı tarafta ciddi sarsıntılara neden olmuştur.⁴¹

Bütün bunların ardından, Hâricîlerin şiddete başvurusu ise Muâviye için bulunmaz bir fırsat olmuştur. Her kargaşa ve kaos Muâviye'nin artı hanesine yazılmıştır. Hz. Ali cephesinde yaşanan bölünme ise neticede hem Muâviye'nin tek rakibi durumundaki Hz. Ali'yi ortadan kaldırmış hem de Ali taraftarları ile Hâricîleri bir daha bir araya gelemeyecek şekilde bölüp parçalamıştır. Bu parçalanmışlık içerisinde çok daha taktiksel hareket eden Muâviye ise hedefini kolayca gerçekleştirmiştir. Daha sonra da söz konusu muhalifleri birbirleri ile savaşarak kendi durumunu daha da sağlamlaştırmıştır.

KAYNAKÇA

- AYCAN, İrfan, "Saltanata Giden Yolda Muâviye b. Ebû Süfyân," **İslami Araştırmalar**, c. IV, sayı: 2, Nisan 1990, s. 130-145.
- AYCAN, İrfan, "Muaviye b. Ebû Süfyân," **DİA**, c. XXX, s. 332-334.
- APAK, Adem, "Kerbela Hadisesi'nin Siyasi Sebebi Yezid b. Muaviye'nin Veliyet Tayin Edilmesi Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler", **Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri)**, 2010, c. I, s. 269-276.
- BELÂZÜRÎ, Ahmed b. Yahya b. Cebr, **Ensâbü'l-Esrâf**, nşr: Süheyil Zekkar, Beyrut 1987.
- DEMİRCAN, Adnan, "Ali b. Ebû Tâlib'i, Tahkimi Kabule Zorlayanlar Üzerine", **İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi**, 2005, c. III, sayı: 6, s. 51-58.
- ed-DİNEVERÎ, Ebû Hanife Ahmed b. Davud, **el-Ahbâru't-Tivâl**, nşr: Abdülmünim Amir, Kahire 1960.
- FİĞLALİ, Ethem Ruhi, "Hâricîliğin Doğuşuna Tesir Eden Bazı Sebepler", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1975, c. XX, s. 219-247.

⁴¹ Geniş bilgi için bk; Vaglieri, Laura Veccia, "Ali- Muâviye Mücadelesi ve Haricî Ayrılmasının İbâdî Kaynakların Işığında İncelenmesi," çev: Ethem Ruhi Fığlalı, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1973, c. XIX, s. 147-150.

- FIGLALI, Ethem Ruhi, “Hâricîler”, **DİA**, c. XVI, s. 169-175.
- GÖMBEYAZ, Melek Yılmaz, “Muâviye b. Ebî Süfyân’ın Muhaliflerini Bertaraf Etme Yöntemleri”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2010, c. XIX, sayı: 1, s. 301-332.
- İBN ASÂKİR, Ebû’l-Kasım Ali b. el-Hasen, **Târîhu medîneti Dımaşk**, Beyrut 1979.
- İBN HALDÛN, Ebû Zeyd Veliyüddin Abdurrahman b. Muhammed, **Târîhi İbn Haldûn**, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1408/1988.
- İBN ŞEBBE, Ebû Zeyd Ömer el-Basrî, **Târîhu’l-Medine**, thk: Mahmud Şeltut, Cidde 1399.
- İBN TEYMIYE, **Minhacü’s-Sünneti’n-Nebeviyye**, Th. M.R.Salm, 1986/1406.
- KILIÇ, Ünal, “Hz. Ali’nin Vali Politikası ve Valileri”, **Hazreti Ali -Sempozyum Bildirileri-**, 24-25 Ekim 2007, s. 317-335.
- MAHAYUDDİN, Hajji Yahya, “İlk Dönem Rivayetlerinde Sıffın Vakası”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2010, sayı XXX, s. 241-260.
- Mes‘ûdî, Ali b. Hüseyin, **Mürûcü’z-zehab**, Darü’l-Hicre, Kum 1409.
- MEVLANA, Celaleddin-i Rumi, **Şerh-i Mesnevi, (Tahirü’l-Mevlevi)**, Şamil Yayınevi, İstanbul tarihsiz.
- el-MİNKARİ, Nasr b. Müzahim, **Vakatü Sıffın**, thk: Abdüsselam Muhammed Harun, Beyrut 1990.
- SUYUTİ, Celaluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, **Târîhu’l-Hulefâ**, nşr: M.M. Abdülhamid, Mısır 1952.
- TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, **Târîhu’t-Taberî**, Beyrut 1967.
- ÖZ, Mustafa, “Kurrâ”, **DİA**, c. XXVI, s. 445-446.
- WELLHAUSEN, Julius, **İslam’ın En Eski Tarihine Giriş**, çev: Fikret Işıltan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1960.
- WELLHAUSEN, Julius, **Arap Devleti ve Sukutu**, çev: Fikret Işıltan, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1963.
- WELLHAUSEN, Julius, **İslamiyatın İlk Devrinde Dini-Siyasi Muahalefet Partileri** çev: Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.
- VAGLİERİ, Laura Veccia, “Ali-Muâviye Mücadelesi ve Haricî Ayrılmasının İbâdî Kaynakların Işığında İncelenmesi”, çev: Ethem Ruhi Fığlalı, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1973, c. XIX, s. 147-150.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

